

СИНТАКСИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ ПОРІВНЯЛЬНОЇ МОДАЛЬНОСТІ З ПОЕТОНІМНИМ КОМПОНЕНТОМ У ПОСТМОДЕРНОМУ ДИСКУРСІ МАРІЇ МАТІОС

У статті досліджено структурні різновиди синтаксичних конструкцій порівняльної модальності з поетонімним компонентом у постмодерністській прозі Марії Матіос. Провідними методами є контекстуально-інтерпретаційний та метод лінгвостилістичного аналізу. Доведено, що використання прийомів афективного синтаксису підсилює зображально-виражальний потенціал поетонімів, сприяє реалізації їхнього оказіонального конотативного значення. Результати проведеного дослідження частково вміщено в авторському «Словнику поетонімів художньої прози М. Матіос».

Ключові слова: поетонім, порівняння, порівняльна модальність, синтаксична конструкція, компаративна семантика.

Прикметною рисою ідіостилію М. Матіос є увиразнена синтаксична організація текстів. Використання прийомів афективного синтаксису сприяє експресивізації поетонімів, їхньому конотативному збагаченню. Синтаксис, за переконанням Н. Ф. Пелевіної, має більш широкі експресивні можливості, ніж морфологія, оскільки допускає більше вибору та безпосередніше пов'язаний із думкою [11, с. 44]. Синтаксичні засоби стилістики завжди привертали увагу дослідників, серед яких І. В. Арнольд, А. П. Загнітко, Н. А. Кожевнікова, Н. В. Кондратенко, В. А. Кухаренко та ін.

Найширше в художній прозі М. Матіос представлені синтаксичні конструкції із компаративною семантикою з експліцитним та імпліцитним показником порівняльних відношень. Такі конструкції відзначаються високим ступенем експресії та гіперболізацією. Дослідженню стилістичного функціонування синтаксичних конструкцій порівняльної модальності в українських художніх текстах приділено увагу у роботах Г. Конторчук [2], Н. Кучеренко [3], О. Межова [8; 9] та ін., зокрема у цьому аспекті проза М. Матіос досліджується Л. Бондаренко [1], О. Марчук [4]. Проблему функціонування порівняльних синтаксем із поетонімним компонентом висвітлено у роботах В. Калінкіна, Т. Чуб, С. Дворянчикової, І. Хлистун, однак прозовий дискурс М. Матіос не був об'єктом поетонімологічних студій, чим зумовлено актуальність цієї розвідки.

Мета нашої статті – структурно-семантичний аналіз синтаксичних конструкцій із компаративною семантикою. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань: виокремлення структурних різновидів синтаксичних конструкцій порівняльної модальності із поетонімним компонентом; аналіз особливостей їхнього функціонування у художній прозі М. Матіос.

Об'єктом дослідження є художнє мовлення М. Матіос, предметом аналізу – синтаксичні конструкції порівняльної модальності із поетонімним компонентом.

Матеріалом дослідження обрано постмодерністські романи М. Матіос «Щоденник страченої», «Містер і місіс Ю-Ко в країні укрів. Mr. & Ms. U-Ko in country UA» та «Кулінарні фіглі».

Провідними методами є контекстуально-інтерпретаційний метод, залучений для аналізу семантичної специфіки поетонімів у контекстах порівняльної модальності, та метод лінгвостилістичного аналізу, використаний при інвентаризації, класифікації та інтерпретації порівняльних конструкцій із поетонімним компонентом.

Введення поетонімів до складу синтаксичних конструкцій порівняльної модальності сприяє актуалізації їхнього асоціативного фону. А. Петров зазначає, що в мові спостерігаються імпліцитний (внутрішньослівний, що є результатом семантичної деривації) і експліцитний (з опорою на різні конструкції зі значенням порівняння, уподібнення) способи вираження конотативного значення оніма [12, с. 217 – 218].

У структурі компаративних конструкцій виокремлюють предмет порівняння (*comparandum*), елемент, з яким порівнюється (*comparatum*), основу порівняння, або ознаку, на основі якої відбувається зіставлення двох об'єктів порівняння (*tertium comparationis*) та оператор, або показник порівняння – засіб мовного оформлення порівняльної семантики [13, с. 7; 14, с. 78]. Найбільш продуктивною у досліджуваній нами прозі є модель із поетонімом у ролі компонента-*comparatum*, де пропріатив розгортає асоціативний шлейф: *А це чудо, як посуд фірми Центер* [5, с. 118].

У художніх текстах М. Матіос частотним є прийом введення поетонімів до складу синтаксичних конструкцій-носіїв компаративної семантики, серед яких кількісно превалюють сполучникові структурні різновиди.

Найчастотнішими є прості сполучникові порівняння: *по мені можна було звиряти час, як за Гринвічем* [7, с. 51], – та розгорнуті порівняння: *паля <...> була такою довгою і гнучкою, як шест знаменитого світового стрибуну Бубки* [6, с. 11]; *Це приманка, як Рейд для таргана* [5, с. 104], зокрема ускладнені однорідними поширеними порівняннями: *Б'юся об заклад, що він таки упаде, як свого часу турок під стінами Хотинської фортеці чи московит під Конотопом* [5, с. 90]; *І тому ми знову стаємо до плити і чаклуємо, як колишній мольфар Юра із «Тіней забутих предків» чи теперішній Нічай із Верховини, розганяючи хмари над нашим щастям* [5, с. 113]. Виступаючи компонентами порівняльних конструкцій, антропоетоніми *Матросов*, *Гастелло* і агіопоетонім *Христос* синонімізуються, набуваючи конотативного значення, закріпленого словником Є. С. Отіна: *Матросов* – узуальний конотативний антропонім з інтерлінгвальною конотацією та широким діапазоном відомості (УКА₂). Самовіддана людина, герой [10, с. 300]: *той, <...> хто безстрашно, як його тезка Матросов на амбразуру, а Гастелло літаком на ворожі ешелони, / кинувся прикривати своїм тілом покровителя більшої частини укрів, коли на нього зусібіч, як на Христа перед Голгофою, летіло каміння <...> – / Зіня* [6, с. 33-34] (референт – Олександр Зінченко).

Експресивізація поетонімів відбувається у заперечно-протиставному метафоричному порівнянні: *Я ж не є прозрілива, як Ванга, і передбачлива, як Глоба* [5, с. 138]. У реченні *Папа продовжував уже не як Цицерон, а як уражений в саме серце коханець <...>* [6, с. 85] антропоетонімом відконотонімного походження *Цицерон* 'красномовний оратор' входить в антонімічні відношення зі словосполученням *уражений в саме серце коханець*. У реченні *Смажте на маленькому вогні, а не як під сонцем Шарм – аль – Шейху: щоб не пригоріло* [5, с. 56] астіпоетонім, співвідносний з референтом Шарм-эль-Шейх – найпрестижнішим курортом Єгипту, конотонімізується – 'спекотна місцевість'.

Продуктивними стилістемами у художньому дискурсі письменниці є речення, до складу яких входять слова-носії компаративної семантики: а) дієслово із семою порівняння *перевершувати* у сполученні з підсилювально-видільною часткою *навіть*:

майже фантастичні дари, що перевершували навіть дари Київської Русі Константинополю [6, с. 9]; б) дієслова скидатися, нагадувати, наближатися до: Своєю чоловічою могутністю і красою розкритої фігури тато скидався на персонажа з картин Мікеланджело [7, с. 30]; І тодішні Розтоки нагадували філіал теперішнього Голлівуду <...> [5, с. 185]; в) якісні прикметники вищого ступеня порівняння, що є виразниками компаративних відношень: А обійми цієї старої курви видавалися украм солодшими за шампанські вина і смачнішими за вина Массандри і Кіндзмараулі [6, с. 8]; г) прикметник своєрідний: Суцільний екстрим. Своєрідне Міністерство надзвичайних ситуацій у час безперервної пожежі [7, с. 114]; г) синсемантичні слова подібно до, порівняно з, що виражають порівняльні смислові відношення: Даруй мені цю ласку, щоб дитина, яка зараз перебуває під моїм серцем, прийшовши до пам'яті, з радістю, подібно до святого немовляти Іоана, поклонялася Божественному Господові Спасителю <...> [7, с. 78]. Еквівалентну семантику має транслітерований французький артикль а ля: помальований примітивними, найвними картинками а ля Никифір із Криниці <...> [7, с. 10]; д) предикативні слова із зіставною семантикою нагадує, схоже. Наприклад, у присубстантивно-означальному підрядному реченні: <...> дослухайте цю дисгармонічну симфонію, що нагадує децю сумбурну музику Шнітке [6, с. 41]; навіть камінне серце, схоже на серце Кам'яної Багачки по дорозі до Федьковичевої садиби на Сторонець-Путилів, м'якне і втихомирюється [5, с. 112]; у головному компоненті складнопідрядного займенниково-означального речення: Вона була схожа на ту, / яку щойно зняли із ганебного стовпа чи хреста Голгофи <...> [6, с. 129].

Поширеними синтаксичними моделями є складнопідрядні речення з підрядними порівняльними: Зимовими днями я плету шкарпетки чи светри, тоді їх навіщось розпускаю, як розпускала колись свої полотна незбагненна Пенелопа, і знову беруся за спиці [7, с. 183], – та способу дії із повторенням предикатного слова в обох компонентах: В молодості я готувалася до любові, як галицькі дівчатка готуються до першого причастя [7, с. 49]. Експресивність речення підвищується внаслідок сегментації підрядного компонента: Сімейні мури залишилися непохитними. / Як непохитною залишилася столітня проста істина з берегів туманного Альбіону: мій дім – моя фортеця [5, с. 113].

Функціонують поетоніми у корелятивно-уточнювальних складнопідрядних реченнях з підрядними частинами адвербіально-атрибутивними, поданими окремими парцелятами, що сприяє смисловій акцентуації на кожній пропріальній конструкції: І Мітя стинав жіночий розум так, ніби косив у себе в Халеп'ї траву (1). / Ніби знав яке мольфарство від верховинського гонимарника Нічая (2), що вмів зупиняти дощі й бурі. / Ніби вчився в якій Сорбонні (3), як чарувати і улещувати жінок <...> [6, с. 69]. Поряд із комопоетонімом Халеп'я, ускладненим алюзією до рядка з поезії Л. Костенко «Незнятий кадр незіграної ролі» – Іван косив у Халеп'ї траву, – та відтопоетонімом ад'єктивом верховинський, введено узуальний інтралінгвальний конотативний прагмапоетонім – Сорбонна – узуальний інтралінгвальний конотативний топонім з широкою відомістю (УКТ₂). Ірон. Вищий навчальний заклад [10, с. 410].

Регіонально марковані топопоетоніми вводяться до складу преференційних конструкцій, що є семантичним різновидом прикомпаративних речень: Любов, ба, швидше, пристрасть в укрів була явищем гіршим, ніж діарея, і частішим, ніж літні дощі у Ворохті [6, с. 42]; Укри любили палю і гак більше, ніж любить сіль свою сивий Сиваш, і сильніше, ніж ліс у грудні свій листок останній [6, с. 8].

Численними є синтаксичні моделі з імпліцитним виявом порівняльних відношень. Сюди уналежнюємо порівняння, виражене формою орудного відмінка (так званого орудного порівняльного): *ми звалилися залишками Тунгуського метеорита* [7, с. 165]. У контексті *Вам таки подобається перебувати на кухні більшу частину свого вільного часу? <...> Знаєте, я майже бачу, як Ви снуєте дюймовочкою між отими каструлями, мисками, деками, розсадою для городу* [5, с. 100] апелюється узуальний конотативний літературний антропоетонім *Дюймовочка* – ‘невелика зростом дівчина’ та набуває оказіонального значення – ‘вправна, господаровита жінка’.

Типовою синтаксичною моделлю у прозі М. Матіос неklasичної парадигми є речення із ампліфікацією поетонімів, що підкріплюється лексемами із семантикою сукупності *на додачу, включно* та підсилювально-видільною часткою *навіть*, що сприяє конотонімізації власних назв, і наявністю предикатів, потенційно здатних до вираження компаративності: <...> *його довірені і жоден раз не пере-перепереверені друзі, ошукали його, як останні кидали. / До такого б не додумався навіть Ахмет Магометов* [6, с. 127] – ‘найбільший ошуканець з-поміж інших’; *І жодна СВЕМА і КОДАК не могли зафіксувати* <...> [6, с. 108]. У контексті *Бо процесові удосконалення палі й гака <...> міг би позаздрити навіть Захер Мазох із графом Де Садам включно* [6, с. 8] антропоетоніми розвивають у тексті спільну конотему ‘людина із психічними патологіями’.

Орнаментальність стилю письма М. Матіос обумовлено використанням буковинських топопоетонімів, що є характерною ознакою ідіолекту письменниці: *круглий, мов сільська Синичена кИчера (гора), свій живіт* [5, с. 35]; *прибуватиме масло із банушу, як весняні води у Черемош чи Тису* [5, с. 108]; *старовинна, як самі 600-літні Чернівці, єврейська весільна страва* [5, с. 125]. Повтор компаративної конструкції сприяє експресивізації контексту: *Може, ти мене також бачиш, як Сивулю в туманний день, тому не розумієш, що мені без тебе всі дні – як Сивуля в тумані???* [7, с. 113].

Отже, специфічною особливістю поетонімопростору постмодерністських текстів М. Матіос є широке використання асоціативних (конотативно насичених) поетонімів, високий ступінь образності яких реалізовано в синтаксичних конструкціях, зокрема із компаративною семантикою, завдяки чому відбувається експлікація їхнього оказіонального конотативного значення. Синтаксичні конструкції порівняльної модальності у прозі неklasичної парадигми функціонують як елемент мовної гри та репрезентанти авторської картини світу письменниці. Перспективним вважаємо комплексне дослідження синтаксичних засобів виразності поетонімів у художньому мовленні М. Матіос. Результати проведеного дослідження частково вміщено до авторського «Словника поетонімів художньої прози М. Матіос».

Література

1. Бондаренко Л. Г. Порівняння у художньому дискурсі Марії Матіос (на матеріалі збірки «Нація. Одкровення») / Л. Г. Бондаренко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика» : [зб. наук. пр.]. – Херсон : ХДУ, 2013. – Випуск XVII. – С. 115 – 118.

2. Конторчук Г. Структурно-семантичні особливості порівняльних конструкцій в історичній повісті Валерія Шевчука «Розсічене коло» [Електронний ресурс] / Г. Конторчук // Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – Житомир, 2010. – № 20. – С. 261 – 270. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vg_2010_20_32.

3. Кучеренко Н. Порівняння як засіб гумору в мовотворчості О. Черногуза / Н. Кучеренко // Східнослов'янські мови в їх історичному розвитку : [зб. наук. пр.]. – Част. 2. – Запоріжжя : ЗДУ, 1996. – С. 94 – 96.
4. Марчук О. Структурно-типологічні параметри сполучникових порівняльних конструкцій у романі Марії Матіос «Солодка Даруся» / О. Марчук // Лінгвістичні студії : [зб. наук. пр.]. – Донецьк: ДонНУ, 2011. – Вип. 22. – С. 182 – 187.
5. Матіос М. Кулінарні фіглі [текст] / Марія Василівна Матіос. – Львів: ЛА «Піраміда», 2009. – 264 с.
6. Матіос М. Містер і місіс Ю-Ко в країні укрів. Mr. & Ms. U-Co in country UA [текст] / Марія Василівна Матіос. – Львів : ЛА «Піраміда», 2006. – 136 с.
7. Матіос М. Щоденник страченої : [психологічна розвідка] / Марія Василівна Матіос. – Львів: ЛА «Піраміда», 2005. – 192 с.
8. Межов О. Г. Порівняльні синтаксеми і підрядні конструкції в поетичних творах Лесі Українки / О. Г. Межов // Леся Українка і сучасність : [зб. наук. пр.]. – Т. 3. – Луцьк : Волин. обл. друкарня, 2006. – С. 291 – 301.
9. Межов О. Г. Синтаксичні конструкції порівняльної модальності в поетичних творах Тараса Шевченка / О. Г. Межов // Волинь філологічна: текст і контекст. Творчість Т. Шевченка: традиції і сучасність : зб. наук. пр. / упоряд. О. В. Яблонська. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. – Вип. 18. – С. 297 – 308.
10. Отин Е. С. Словарь коннотативных собственных имён / Евгений Степанович Отин. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – Донецк : Юго-Восток, 2010. – 518 с.
11. Пелевина Н. Ф. Стилистический анализ художественного текста / Н. Ф. Пелевина. – Л. : Просвещение, 1980. – 272 с.
12. Петров А. В. Топоним в составе сравнительной конструкции русского языка / А. В. Петров // Реквием филологический. Памяти Е. С. Отина. Сборник научных трудов / ФГИИ «Азбука». – К.: Издательский дом Дмитрия Бурого, 2015. – С. 216 – 222.
13. Шаповалова Н. П. Функціонально-семантичний статус порівняльних конструкцій у сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Н. П. Шаповалова. – Дніпропетровськ, 1998. – 20 с.
14. Nowakowska A. Porównanie frazeologiczne / A. Nowakowska // Perspektywy współczesnej frazeologii polskiej. Teoria. Zagadnienia ogólne / [Pod red. S. Bąby, K. Skibskiego, M. Szczyszka]. – Poznań, 2010. – S. 77–86.

References

1. Bondarenko, L.H. (2013), *Comparison of artistic discourse of Maria Matios (based on the book "Nation. Revelations")* [Porivniannia u khudozhnomu dyskursi Marii Matios (na materialy zbirky «Natsiia. Odkrovennia»)], Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii «Linhvistyka», KhDU, Kherson, No. XVII, pp. 115 – 118.
2. Kontorchuk, H. (2010) *Structural and semantic features of comparative constructions in the historical novel by Valery Shevchuk "Dissected circle"* [Strukturno-semantychni osoblyvosti porivniialnykh konstrukttsii v istorychnii povisti Valeriia Shevchuka «Rozsichene kolo» [Elektronnyi resurs]], Volyn-Zhytomyrshchyna. Istoryko-filolohichnyi zbirnyk z rehionalnykh problem, Zhytomyr, No. 20, pp. 261 – 270. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vg_2010_20_32.
3. Kucherenko, N. (1996), *Comparison as a means of humor in linguistic creativity O. Chornohuz* [Porivniannia yak zasib humoru v movotvorchosti O. Chornohuza], Skhidnoslovianski movy v yikh istorychnomu rozvytku, ZDU, Zaporizhzhia, No. 2, pp. 94 – 96.

4. Marchuk, O. (2011), *Structural and typological parameters of conjunctive comparative constructions in the novel by Mary Matios "Sweet Darusya"* [Strukturno-typologichni parametry spoluchnykovykh porivnialnykh konstruktsii u romani Marii Matios «Solodka Darusia»], *Linhvistychni studii, DonNU, Donetsk*, Vyp. 22, pp. 182 – 187.
5. Matios, M. (2009), *Cooking tricks* [Kulinarni figli], Piramida, Lviv, 264 p.
6. Matios, M. (2006), *Mr. & Ms. U-Ko in country UA* [Mister i misis Yu-Ko v kraini ukviv], Piramida, Lviv, 264 p.
7. Matios, M. (2005), *The blog of the executed* [Shchodennyk strachenoi], Piramida, Lviv, 192 p.
8. Mezhov, O. H. (2006), *Comparative syntaxemes and subordinate structures in poetry of Lesya Ukrainka* [Porivnialni syntaksemy i pidriadni konstruktsii v poetychnykh tvorakh Lesi Ukrainky], *Lesia Ukrainka i suchasnist, Tom 3, Volyn. obl. drykarnia, Lutsk*, pp. 291 – 301.
9. Mezhov, O. H. (2014), *The syntactic structure of comparative modalities in poetry of Taras Shevchenko* [Syntaksychni konstruktsii porivnialnoi modalnosti v poetychnykh tvorakh Tarasa Shevchenka], *Volyn filolohichna: tekst i kontekst. Tvorchist T. Shevchenka: tradytsii i suchasnist, Skhidnoievrop. nats. un -t im. Lesi Ukrainky, Lutsk*, Vyp. 18, pp. 297 – 308.
10. Otin, E. S. (2010), *Dictionary of Connotative Names* [Slovar' konnotativnykh sobstvennykh imen], Yugo-Vostok, Donetsk, 518 p.
11. Pelevina, N. F. (1980), *Stylistic analysis of artistic text* [Stilisticheskiy analiz khudozhestvennogo teksta], *Prosveshchenie, L.*, 272 p.
12. Petrov, A. V. (2015), *Toponym in the comparative construction of the Russian language* [Toponim v sostave sravnitel'noy konstruktsii russkogo yazyka, Rekviem filologicheskoy. Pamyati E. S. Otina. Sbornik nauchnykh trudov], FGII «Azбука», Izdatel'skiy dom Dmitriya Burago, Kiev, pp. 216 – 222.
13. Shapovalova, N. P. (1998), *Functional-semantic status of comparative constructions in the modern Ukrainian language*. [Funktsional'no-semantychnyy status porivnyal'nykh konstruktsiy u suchasniy ukrayins'kiy movi] : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk, Dnipropetrovs'k, 20 p.
14. Nowakowska A. Phrase comparison. Porównanie frazeologiczne / A. Nowakowska // *Perspektywy współczesnej frazeologii polskiej. Teoria. Zagadnienia ogólne* / [Pod red. S. Bąby, K. Skibskiego, M. Szczyszka]. – Poznań, 2010. – S. 77–86.

Н. Н. Бербер,

*Одесский национальный медицинский университет,
кафедра общественных наук*

СИНТАКСИЧЕСКИЕ КОНСТРУКЦИИ СРАВНИТЕЛЬНОЙ МОДАЛЬНОСТИ С ПОЭТОНИМНЫМ КОМПОНЕНТОМ В ПОСТМОДЕРНОМ ДИСКУРСЕ МАРИИ МАТИОС

В статье исследованы структурные разновидности синтаксических конструкций сравнительной модальности с поэтонимным компонентом в постмодернистской прозе Марии Матиос. Ведущими методами являются контекстуально-интерпретационный и метод лингвостилистического анализа. Доказано, что использование приёмов аффективного синтаксиса усиливает изобразительно-выразительный потенциал поэтонимов, способствует реализации их окказионального коннотативного значения.

Результаты проведённого исследования частично помещены в «Словарь поэтонимов художественной прозы М. Матиос».

Ключевые слова: поэтоним, сравнение, сравнительная модальность, синтаксическая конструкция, компаративная семантика.

N. M. Berber,

Odessa National Medical University,

Social Sciences Department

**SYNTACTIC CONSTRUCTIONS OF COMPARATIVE MODALITY
WITH THE POETONYM COMPONENT IN POSTMODER DISCOURSE
BY MARIA MATIOS**

The article explores the structural varieties of syntactic constructions of comparative modality with the poetonym component in the postmodern prose of Maria Matios, the specificity of their functioning in artistic discourse. The leading methods are the context-interpretation method of linguistic analysis. It is proved that the use of methods of affective syntax enhances the expressive potential of the poetonym, promotes the realization of their occasional connotative meaning. It is demonstrated that the syntactic constructions of comparative modality in the prose of the non-classical paradigm function as an element of the language game and representatives of the author's picture of the writer's world. We consider the complex study of the syntactical means of the expressiveness of the poetonyms in the artistic speech of M. Matios to be promising. The results of the research carried out are partially placed in the Dictionary of Poetonyms of Artistic Prose by M. Matios.

Key words: poetonym, comparison, comparative modality, syntactic construction, comparative semantics.